

ENFLASYON ve İŞÇİ ÜCRETLERİ

1. TÜRKİYEDE FİYAT ARTIŞLARI- NA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. 1950-1958 Dönemi :

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Türkiye'de o güne kadar uygulanan devletçilik anlayışına tepki olarak ortaya çıkan liberal düşünceler, toprak ve ticaret burjuvazisi çıkarlarının ağır bastığı bir burjuva hareketi olarak siyasal boyutlarına ulaştı ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle noktalandı. Bu olgu aynı zamanda Türk enflasyon tarihinin çekirdeğini oluşturan kararları da beraberinde getirdi.

Bu kararları, bunların gerekçelerini ve etkilerini şöy-

Bu yazı Tüm İktisatçılar Birliği'nin Ekim 1974 Aylık Bülteninden alınmıştır.

lece özetlemek mümkündür:

- Toprak ve ticaret burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden iktidar, genel olarak bütün banka kredilerinde, özellikle de çiftçiye açılan Ziraat Bankası kredilerinde büyük artırımlara gitmiş, bunun doğal sonucu olarak tarım ve ticaret erbabının gelirlerinde ve mal taleplerinde önemli artışlar olmuştur.

- Devlet eliyle her mahallede bir milyoner ve güçlü bir özel sektör yaratılması yolundaki görevler tümüyle iktisadi devlet teşekküllerinin sırtına yüklenmiştir. Güçlü bir özel sektör yaratılmasının ilk şartı olarak belirlenen altyapı (enerji, su, yol, vb.) yatırımlarının hızla tamamlanması ve temel mallar üretiminin (demir-çelik, çimento, vb.) yatırımlarının hızla artırılması yolunda kendi mali olanaklarının çok üstünde görevler yüklenen iktisadi devlet teşekküllerinin finansman açıkları giderek artmış, bu ise yeni para arzı artışlarına (bonolar yoluyla emisyon) neden olmuştur.

tşte üretimi artırmadan yapay olarak talebin artmasına yol açan bu uygulamalar, normal piyasanın dışında bir karaborsa piyasasının oluşmasına neden olmuştur. Piyasadaki talebin izin verdiğinden de daha yüksek fiyatların kol gezdiği bu karaborsa piyasası, devletin devamlı olarak açıktan para basması ile beslenmiştir. Bu dönemde resmi piyasa fiyatları istatistiklerine göre fiyatlar yılda % 15-18 oranında artış göstermiştir. Dönemin Türk ekonomisine armağanı ise başta da planlandığı gibi güçlü bir sermayedar sınıf olmuştur.

1.2. 1959 ve Sonrası :

1950-1958 döneminde fiyatların hızla artması geniş halk kesimlerinde büyük bir hoşnutsuzluk yaratmış ve sonunda hükümet bir istikrar programı uygulamak zorunluluğunda kalmış ve bu cümleden olmak üzere Türk parasının değeri yabancı paralara karşı düşürülmüştür. Ancak bu durumda ithalat pahalılaştığından

Yıl	Banknot, ufaklık*	Kaydî Para	Vadesiz Mevduat	Toplam
1959	3406	1683	3610	8699
1960	3699	1746	3682	9256
1961	4140	1918	3967	10025
1962	4527	1950	4487	10964
1963	4926	1999	5242	12167
1964	5835	2230	5934	13999
1965	6326	2580	7528	16434
1966	7164	3206	9410	19780
1967	8714	3578	10390	22682
1968	8237	4931	12800	25968
1969	9081	6028	15018	30127
1970	11850	6599	16819	35268
1971	13917	8754	20916	43587
1972	15978	12346	24929	53253
1973	20700	16772	33056	70528

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Aylık Bülteni, Ocak-Nisan 1974
Tablo 1. 1959-1973 Döneminde Para Arzı (milyon TL)

Sektör	Firma Sayısı
Yapay ve sentetik elyaflar	4
Oto lastikleri	3
Havagazı sayaçları	tekel
Su sayaçları	tekel
Petro-kimya ürünleri	devlet tekeli
Kağıt	kısmi devlet tekeli
Şeker	devlet tekeli
Demir-çelik	2
Pencere camı	tekel
Elektrik ampülü	3
Buzdolabı	2
Telefon kabloları	2
Demir ve çelik borular	2
Takım tezgahları	kısmi tekel
El aletleri	2
Zincir	tekel
Çelik halat	tekel
Motor yatakları	tekel
Otomobil	3
Traktör	6
Otobüs	5
Kamyon	8
Pil	3
Elektrolitik bakır	2
Radyatör	2
Seramik sıhhi tesisat malzemesi	tekel
Sıhhi tesisat madeni aksamı	
Elektrik motorları	4
Elektroporselen	2
Biçerdöver	2
Sondaj matkapları	tekel
Tırpan	tekel
Vinç	2

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Tablo 2. İmalat Sanayiinin Çeşitli Kesimlerinde Piyasaya Hakim Olan Firma Sayıları

1959 yılında son on yılın en yüksek fiyat artışına (% 21) tcnik olunmuştur. 1960-1964 yılları arasında Türk ekonomisi genel olarak bir durgunluğa sürüklenmiştir. Yaygın bir işsizlik ekonominin başlıca sorunu haline gelmiştir. Bunun nedeni, bir önceki dönemde % 50-100 oranında kâr elde etmek alışkanlığında olan ve üretimlerini daima fiyatların artacağı varsayımına dayanarak gerçekleştiren özel kesimin tutumu olmuştur. Nihayet sonunda özel kesim üç yıl süreyle yaptığı mücadeleden galip çıkmış ve piyasada dağıtılmış gelirin tavsiye edebileceği fiyatların daha üstündeki fiyatlarla piyasaya sunulan üretimin emilebilmesi için para arzı artırılmıştır. Nitekim, Tablo 1'den de görülebileceği gibi 1960-1964 yılları arasında kararlılık gösteren para arzı 1964 yılından sonra hızla artmaya başlamıştır.

1960'lar Türkiye'sinin ekonomik yapısında gözlenen bir diğer gelişim de sanayinin ve dolayısıyla sanayi burjuvazisinin ön plana geçmesidir. Sanayi içinde ise tekel-ler ön plana geçmektedir. Artık birkaç firma bir piyasayı kontrol edecek duruma gelmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı yayınlarından derlediğimiz Tablo 2, bu dönemdeki tekelleşme olgusunun en kesin kanıtını vermektedir.

tşte bu tekelleşme olgusu 1960'lar döneminde Türk ekonomisinde fiyat artışlarını şiddetlendiren en önemli etken olmuş ve 1970'lere gelindiğinde fiyat artışları dayanamıyacak bir düzeye ulaşmıştır.

Bilindiği gibi herhangi bir mal sadece birkaç fabrikada üretiliyorsa, yahut o malın üretiminin büyük bir bölümü az sayıda fabrika tarafından sağlanıyorsa, üretimi ve ticareti elde tutan firmaların kendi aralarında anlaşmaları ya da en büyüğünün isteği doğrultusunda bir satış fiyatı saptamaları her zaman için mümkündür. Türkiye'de kanımıza göre bugün olan da budur.

Tekelci piyasanın bir diğer

Sektörler	Kamu Kesimi	Özel Kesim
İmalat Sanayii (toplam)	83	69
Gıda	85	71
içki	95	81
Tütün ürünleri	94	84
Dokuma	84	73
Giyim	100	71
Orman ürünleri	84	75
Kağıt	100	60
Basım	90	76
Deri-kösele	-	65
Lastik	-	76
Kimya	89	60
Petrol ürünleri	91	90
Toprak işleme	76	75
Çimento	88	90
Demir-Çelik	78	69
Madeni eşya	76	63
Makina	74	62
Elektrik makin a ve gereçleri	100	64
Taşıt araçları	69	44

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Tablo 3. İmalat Sanayiinde Kullanılan Ortalama Kapasite Yüzdeleri (1970)

özelliği de mevcut talebi doyuracak bir kapasite olmasına rağmen -bu kapasite olmasına rağmen- bu kapasitenin bir kısmını kullanarak daha yüksek fiyatlara ve dolayısıyla daha yüksek kâr oranlarına ulaşmaktadır. Margarin kıtlığı, boru kıtlığı, inşaat malzemesi kıtlığından sonra bu malların fiyatlarının iki misli yükselti-

ğü gibi, imalat sanayii kamu kesiminde kapasiteler tama yakın bir biçimde kullanılırken, özel kesimde kapasite kullanım oranları yüzde 44'e kadar düşmektedir. Bu durum yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye'de enflasyon incelenirken mutlaka hesaba katılması gereken tekelci davranışın en belirgin göstergesidir.

v< 11 av il J. lar	Toptan eşya fiyatları endeksi	Yıllık Değişme yüzdesi
1963	100	-
1965	109,4	9,4
1968	127,3	16,0
1969	136,5	7,0
1970	145,7	6,6
1971	168,9	15,8
1972	199,0	17,9
1973	240,0	40,1

Kaynak: T.C. Merkez Bankası

Tablo 4. Türkiye'de Fiyat Artışları

lerek tekrar piyasaya sürülmesi olayının altında yatan oyun işte budur. Nitekim, elimizdeki Devlet Planlama Teşkilatı kaynaklı sayısal veriler Türkiye'de imalat sanayiinde özel kesimin e-lindeki mevcut kapasitelerin tam olarak kullanılmadığını açıkça kanıtlamaktadır.

Tablo 3'den de açıkça görüldü--

2. İŞÇİLER VE SABİT GELİRLİ HALK YİĞİNLARİ GİDEREK YOKSULLAŞMAKTADIR

Türkiye nüfusu içinde en büyük paya çiftçiler sahiptir. İşçiler ikinci sırada yer almaktadırlar. Onları esnaf ve zanaatkarlar ve memurlar izlemektedir. Diğer meslek-

Meslekler	Nüfus içinde hanehalkı yüzdesi	Gelir içinde yüzdesi
Büyük ticaret		
ve sanayi	0,5	3,5
Ticaret	2,3	11,0
Serbest meslek	0,7	3,8
Yüksek memur	1,0	2,6
Küçük memur	7,7	9,2
Teknisyen	0,6	0,7
Esnaf ve zanaatkar	15,6	14,7
İşçiler	22,0	15,5
Çiftçiler	49,6	38,8

Kaynak: Türkiye'de Gelir Dağılımı (1968) Bulutay, Timur, Ersel

Tablo 5. Çeşitli Mesleklerin Nüfus ve Gelir Payları

lerin ise nüfus içindeki payları son derece küçüktür.

Nüfusun bu dağılımına karşılık işçiler, esnaf ve zanaatkarlar gelirden nüfusa katkıları oranından daha az pay almaktadırlar. Gelirden nüfusa katkılarının çok üstünde pay alanlar ise büyük ticaret ve sanayi, ticaret ve serbest meslek mensuplarıdır.

Bu durum Tablo 1'de bütün açıklığıyla görülmektedir.

Tablodan çıkan sonuçlar Türkiye'de gelirin kimlerin çıkarı doğrultusunda dağıldığını simgelemektedir. Eğer bir ülkede aileleri ile birlikte ticaret ve sanayi burjuvazisi, serbest meslek mensupları ve yüksek seviyeli bürokratlar nüfusun ancak yüzde 4,5'ini oluştururken, yaratılan gelirin yüzde 20,9'una sahip oluyorlar, Duna karşılık aileleri ile birlikte nüfusun yüzde 22'sini oluşturan işçiler ya-

ratılan gelirden ancak yüzde 15,5 oranında pay alıyorlarsa, o ülkede sosyal adalet, sosyal hukuk devleti gibi laflar gerçekten gülünç kalır. Ve yine o ülkede fiyat artışlarına neden olarak işçi ücretlerinin artışının gösterilmesi çarpık, adaletsiz ve insanlıktan yoksun bir düzenin devamını istemekten başka bir anlama gelmez. Böyle bir gelir dağılımının hüküm sürdüğü Türkiye'de işçiler, ücretlerini artırma yolundaki taleplerinde mutlak haklıdır ve enflasyona sebep olmakla suçlanamazlar. Hele işçilerin gerçek ücretlerinde ve milli gelirden aldıkları paylarda da giderek bir azalma meydana geliyor ve işçiler gün günden yoksullaşıyor.

Her kapitalist düzende sömürü vardır. İşçi yarattığı değerini tamamını almaz. Bunun yanında yine her kapitalist düzende işçinin verimliliği devamlı olarak artar. Verimlilikleri arttığı için ücretleri de artabilir. Kapitalist

Yıllar 1961-1973	Milli gelir artış hızı (%)	Gerçek ücret artış hızı (%)
1964	4,9	6,4
1965	4,6	4,5
1966	10,3	4,3
1967	6,1	3,5
1968	6,7	4,9
1969	6,3	8,3
1970	5,5	0,8
1971	7,9	-5,1
1972	4,9	-1,4
1973	6,4	-3,9

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı ve Çalışma Bakanlığı

Tablo 6. Mizli Gelir (Sabit Fiyatlarla) ve Gerçek Ücret Artış Hızı

düzende işçilerin gerçek ücretlerinin artması onların daha az sömürüldükleri anlamına gelmez. Ancak işçilerin verimlilikleri artarken, gerçek ücretleri "mutlak" olarak azalıyor, bu durum sömürü oranının kat kat yükseldiği anlamına gelir. Türkiye'de geride bıraktığımız yıllarda sömürü oranı yükselmiş, işçi ücretlerindeki artışlar milli gelir artışının çok gerisinde kalmıştır.

Tablo 6'ya bir göz atmamız, bunun böyle olduğunu kanıtlamaya yetip artmaktadır.

Tablodan da açıkça görüleceği gibi, 1964 ve 1969 yılları dışında gerçek ücretlerdeki artışlar daima milli gelirdeki artışları geriden izlemektedir. Hatta Türkiye'de faşizan uygulamaların hakim olduğu 1971-73 yıllarında milli gelirden meydana gelen yüzde 7,9 ; 4,9 ; ve 6,4'lük artışlara rağmen gerçek işçi ücretleri "mutlak" olarak azalmıştır. Ele aldığımız on yıllık dönemde ise milli gelir sabit fiyatlarla ortalama yüzde 6,3 oranında artarken, işçi ücretlerinde artış ortalama olarak ancak yüzde 2,2 olmuştur. Bu ne demektir?

Bu demektir ki, işçiler, milli gelirin dağılımından nüfus içindeki paylarına oranla zaten daha az pay alan işçiler, giderek yoksullaşmakta, her yıl belli oranlarda artan milli gelirden her yıl daha az pay almaya mahkum olmaktadır.

Somut gerçekler bu iken, işçi ücretlerinin artmasının maliyetleri ve dolayısıyla fiyatları artıracak şeklindeki teorik iktisat bilgisinden hareketle Türkiye'deki enflasyonist gelişimin günahını işçilerin sırtına yüklemek kasıtlı bir haksızlıktır.

Bugün Türkiye'de fiyat artışlarından zararlı çıkanlar, rakamlarla da açıklandığı gibi, işçiler ve diğer sabit gelirli halk yığınları, kârlı çıkanlar ise üretim araçlarına sahip oldukları için bunları hemen kendi ürettikleri malların fiyatlarına aktarabilen, ayrıca kâr hırsları ve tekelci davranışları ile bizzat enflasyona sebep olan egemen sınıflardır.